

Kaszubski język regionalny

Odrodzenie języka etnicznego

JADWIGA ZIENIUKOWA
Instytut Sławiastyki
Polskiej Akademii Nauk, Warszawa
jzieniuk@ispan.waw.pl

Kaszubi, grupa etniczna żyjąca na północy Polski, rozwijają swoje bogate tradycje kulturowe oraz swój odrębny język

Problem mniejszości narodowych i językowych w Europie jest obecnie tematem ożywionej debaty wśród językoznawców, socjologów, etnologów oraz polityków. „Język regionalny” jest definiowany jako język autochtonicznej grupy etnicznej, blisko spokrewniony z językiem większościowym danego terytorium kraju/państwa, nie mający statusu języka urzędowego/oficjalnego. Kaszubski jest językiem regionalnym, któ-

rym mówią Kaszubi – społeczność żyjąca na północy Polski, w regionie Pomorza Gdańskiego. Liczebność Kaszubów ocenia się obecnie na 300–500 tys. osób, podczas gdy liczbę osób mówiących po kaszubsku szacuje się na 150–300 tys.

Usytuowanie geograficzne Kaszub miało wpływ na historię i polityczne warunki życia mieszkańców tego obszaru oraz na kontakty lingwistyczne języka kaszubskiego, tj. kontakty z językiem polskim (w wersji standardowej i dialektalnej) – przez wiele wieków do dnia dzisiejszego – z dawnymi słowiańskimi dialektami zachodniopomorskimi do XVIII w. oraz z językiem niemieckim (standardowym i gwarami dolnoniemieckimi) do końca II wojny światowej.

Nieco historii

Kaszuby dzieliły swoją historię z Polską od początku państwa polskiego (które istniało od średniowiecza

Wojtek Jakubowski/KFP/REPORTER

Odrodzenie tradycji kaszubskich jest widoczne w różnych formach działalności stowarzyszeń i instytucji promujących kulturę i język tego regionu

do ostatniej dekady XVIII w.) do czasów współczesnych. W okresie rozbiorów Polski (1772–1918) należały, wraz z innymi obszarami zachodniej Polski, do państwa niemieckiego (do Prus). Był to czas, kiedy język kaszubski, prześladowany przez władze pruskie, ale podtrzymywany przez swój związek z polskim językiem literackim, oparł się germanizacji. Po I wojnie światowej Kaszuby stały się częścią odrodzonego państwa polskiego (poza pewnymi zachodnimi obszarami, włączonymi do terytorium Niemiec). W czasie II wojny światowej (1939–1945) region ten, podobnie jak całe terytorium Polski, znajdował się pod okupacją niemiecką. Po wojnie Kaszuby ponownie stały się częścią państwa polskiego. Etniczna i narodowa świadomość Kaszubów była przedmiotem zainteresowania zarówno badaczy, jak i samych Kaszubów. Z jednej strony tożsamość kaszubska uważana jest za regionalno-etniczną, usytuowaną w szerokim kontekście polskiej tożsamości narodowej, z drugiej zaś strony ostatnio niektórzy Kaszubi deklarują narodowość kaszubską. Głównym czynnikiem określającym tożsamość Kaszubów jest – obok religii katolickiej – ich język.

Zjawiska socjolingwistyczne

Ważne cechy języka kaszubskiego wynikają z faktu, że sytuuje się on na północno-zachodniej peryferii języków słowiańskich. Długotrwałe kontakty z językiem polskim miały istotny wpływ na kaszubski: od XVI w. język polski funkcjonował wśród Kaszubów jako język literatury, służył intelektualnej komunikacji językowej i edukacji, podczas gdy ich rodzimy etnolekt był używany w ustnej komunikacji rodzinnej i lokalnej. Ten stały kontakt można traktować w kategoriach koegzystencji dwóch blisko spokrewnionych języków. Jednakże Kaszubski, zwłaszcza jego północny subdialekt, jest słabo zrozumiały dla osób posługujących się rdzenną polszczyzną. Inną cechą języka kaszubskiego jest jego duże zróżnicowanie gwarowe (różnice są głównie fonetyczne i leksykalne). Istnieją trzy podstawowe grupy gwar: północna (charakteryzująca się często występującymi archaizmami), centralna oraz południowa. Zróżnicowanie języka kaszubskiego może rodzić problemy w komunikacji samych Kaszubów; Kaszubi z południa z trudem rozumieją tych z północy.

Tworzenie języka literackiego

Istnieją teksty religijne (książki i manuskrypty) z XVI i XVII w. uznane za zabytki języka kaszubskiego, chociaż są one w rzeczywistości napisane w języku polskim, a tylko „inkrustowane” kaszubskimi wyrazami i formami gramatycznymi.

Próby stworzenia kaszubskiego języka literackiego sięgają połowy XIX wieku. Pierwszym autorem piszącym w języku kaszubskim był Florian Ceynowa, który uznawał kaszubski za odrębny język, zaś język pol-

Piotr Guss

Region Kaszub jest znany z pięknych jezior i lasów

ski za jego „starszego brata”. Wysiłki mające na celu stworzenie standardowego języka kaszubskiego były ponawiane w XIX i XX w. Od lat 70. XX wieku podjęto nowe działania w kierunku normalizacji, ujednoczenia ortografii oraz „intelektualizacji” języka kaszubskiego. Od 1990 roku znacznie powiększyło się piśmiennictwo kaszubskie, obejmujące zarówno teksty religijne jak świeckie, tworzone przez autorów różnych generacji. Jest ono aktywnie promowane przez takie instytucje jak Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Instytut Kaszubski, media oraz instytucje edukacyjne.

Polityka językowa

Przedmiotem dyskusji w nauce było to, czy język kaszubski jest językiem odrębnym czy dialektem języka polskiego. Kaszubi czują się dyskryminowani, kiedy ich język nazywany jest „dialektem”. Problem statusu języka kaszubskiego jest nie tylko kwestią językową, ale często polityczną.

Dzisiaj kaszubski uzyskuje znacznie wyższy status. Został wprowadzony do lokalnego radia i telewizji, jest obecny w niektórych szkołach tego regionu oraz – w pewnym stopniu – w Kościele. Rośnie prestiż kaszubskiego języka literackiego, jakkolwiek funkcjonuje on głównie w formie pisanej. Ujawniają się jednak pewne problemy w związku z jego międzypokoleniowym przekazem. Mimo, że kaszubski został ostatnio uznany za żywy język regionalny, pozostaje on zagrożony jako język mówiony. W 2005 roku polski parlament uchwalił Ustawę o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, chroniącą zagrożone języki mniejszości etnicznych. ■

Chcesz wiedzieć więcej?

Synak B., Wicherkiewicz T. (red.). (1997). *Mniejszości językowe i języki mniejszości w zmieniającej się Europie*. [zwłaszcza rozdziały: E. Breza (323–327), H. Popowska-Taborska (317–321), J. Zieniukowa (311–316)]. Uniwersytet Gdański, Gdańsk.

Kaszubszczyzna. Kaszëbizna. (2001). Breza E. (red.). Seria: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*. J. Zieniukowa (p. 61–70), B. Synak (p. 295–316)]. Uniwersytet Opolski, Opole.